

УДК 821.111.09 "11/14"

Grodskyy I. J.

LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSION OF REQUEST IN THE MIDDLE ENGLISH ROMANCES OF THE 12TH – 15TH CENTURIES

**МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПРОХАННЯ В АНГЛІЙСЬКИХ
ЛИЦАРСЬКИХ РОМАНАХ XII–XV СТ.**

Гродський І. Я.

Київський університет імені Бориса Грінченка

Статтю присвячено дослідженню прагматичних характеристик мовленнєвого акту прохання в середньоанглійських лицарських романах. Здійснено аналіз одиниць, які підтверджують, що реакцією на прохання виступає виконання запропонованої дії, можливість дискусії, право на відступ та відмову. З'ясовано кореляцію між соціальним статусом мовців і мовними засобами вираження прохання.

Ключові слова: *лицарський роман, прохання, мовленнєвий акт.*

Статья посвящена исследованию прагматических характеристик речевого акта просьбы в среднеанглийских рыцарских романах. Осуществлен анализ единиц, подтверждающий, что реакцией на просьбу выступает выполнение предлагаемого действия, возможность дискуссии, право на отступление и отказ. Выяснено корреляцию между социальным статусом собеседников и языковыми средствами выражения просьбы.

Ключевые слова: *рыцарский роман, просьба, речевой акт.*

The article seeks to highlight the characteristics of the speech act of request in the Middle English romances. The analysis of language data reveals that the realization of the action proposed, the opportunity to debate, the right to retreat and to refuse may act as the response to request. Special attention is being paid to the correlation between the person's social status and language manifestation of imperative act of request.

Key words: *Middle English romance, request, speech act.*

Прохання традиційно розглядають як ввічливе спонування, що здійснюється в інтересах адресанта у структурно-семантичному [10; 12; 13] та комунікативно-

прагматичному [5] аспектах. Одним із основних прагматичних завдань мовленнєвого акту (далі МА) прохання є виконання аргументативної функції, спрямованої на переконання адресата (не) виконати дію чи погодитись із чимось. Така функція відповідає риторичній стратегії, мета якої – переконати адресата у виконанні бажаної мовцем дії чи в прийнятті точки зору пропонента стосовно якогось факту. Метою нашого дослідження є виявлення прагматичних характеристик МА прохання в середньоанглійських лицарських романах. Об'єктом дослідження є МА прохання в середньоанглійських лицарських романах, його предметом – комунікативно-прагматична спрямованість прохання в середньоанглійських лицарських романах. Матеріалом для аналізу слугують приклади, відібрані із лицарських романів XII–XV ст.

Перебіг процесу комунікації уможливорює співіснування іллокуції поради з іллокуцією прохання. Виходячи з положень класифікації мотивів, які детермінують соціальну взаємодію людей [1, с. 43], слід розмежовувати раду з іншими спонукальними актами, як – от, наприклад проханням. Останнє викликане мотивом максимальної власної користі (індивідуалізмом), в той час, як рада визначається користю для іншого, тобто альтруїзмом. Від прохання раду відрізняють позиції мовця і слухача: у ситуації прохання позиція мовця залежить від волі слухача через те, що мовець, а не слухач, зацікавлений у дії; даючи раду, адресант впевнений, що адресат зацікавлений у виконанні дії. Важливо, що завдяки певним позамовним факторам характерна для прохання ознака спрямованості дії на користь мовця може модифікуватися у спрямованість дії на користь адресата. Це свідчить про наявність прохання в комунікативному процесі. Його характерною ознакою є зацікавленість мовця у тому, щоб схилити адресата до виконання певної дії або прийняття якогось рішення для блага останнього [6, с. 167]. Такий МА може доповнюватися відтінком підкресленої небайдужості або вболівання за становище адресата. Прохання виражається стверджувальними або питально-заперечними реченнями, які відрізняються емоційною забарвленістю і можуть передавати відтінок співчуття та турботи; імперативними реченнями, в яких наявні лексичні маркери – лексеми сакрального характеру: *upon Goddez halue* “Заради Бога” (SG, I. XV. 326, IV. VI. 2119); *God schylde* “Боже, захисти” (SG, III. XXVI. 1776); *God helpe me* “Боже,

допоможи мені” (ВН, 846, 1052, 1737, 1890); *Bi Godde* “Присягаюсь Богом” (SG, 2250); *God* “Боже” (ВН, 2061, 2545, 4616; КН, 1276, 1428; HD, 803, 2022, 2034, 2085); *Bi Kryst* “Заради Христа” (HD, 2563); *Iesu Crist* “Боже” (ВН, 1576, 1645, 1650, 1795, 2629, 2860; HD, 230, 331, 403, 542, 595, 1384, 2523); *Lord Crist* “О, Боже” (ВН, 1585, 1950, 2713; HD, 16, 22, 118, 443, 446, КН, 170, 172, 443, 587, 615, 709, 1131, 1537, 1573, 1641); *Lord* “Боже” (ВН, 1585, 1797, 2843, 2939); *Godes sone* “Сину Божий” (ВН, 2861; HD, 407); а також звертання до адресата спонукуваної дії такого типу: *Damesele* “Пані” (ВН, 1125, 1185); *Merci* “Помилування” (ВН, 262, 1041, 1105, 1586; HD, 96, 483, 491, 617, 1954, 2501, SO, 113); *Dere* “Дорогий” (HD, 839, 1213); *Lemman* “Дорога” (ВН, 707, 713, 715, 1093, 1181, 2182, 2937, 2941, 3210; КН, 463, 721, 773; HD, 1283, 1312); *My lyf* “Мій повелитель” (SG, II. III. 545); *Lefdi* “Дорога леді” (КН, 353, 368); *Queu so swete and dere* “Мила і дорога королево” (КН, 1210, 1292); *Leue fere* “Дорогий друже” (КН, 1013, 1457; HD, 1214); *Sone* “Сину” (ВН, 1506, 1588, 2861; HD, 839, 1271, 1497, 2170).

У прикладі (1) люблячий батько Сейбер просить сина Террі знайти Бевіса і висловлює прохання, щоб він був уважним та проникливим. Сейбер відчуває провину, що не зміг дотримати обіцянки щодо долі Бевіса, і його серце переповнене стражданнями та жалем, що рідна мама наказала продати Бевіса за межі Англії. Життя ставало нестерпним, тому благаючи свого сина Террі, як найріднішої, найдорожчої йому людини знайти Бевіса. Напр.:

(1) *And seide: “Sone, thow ert min owen, / Wel thow canst the lord knowen! / Ich hote thee, sone, in alle manere, / That thow him seche this seve yer. / Ich wile feche him, mowe thow him fynde, / Though he be biyende Inde!* (ВН, 1271-1276) – “Він сказав: “Сину, ти моя кров. / Ти легко впізнаєш цю людину. / Я прошу тебе, синку, шукай його на всіх дорогах протягом семи років. / Я поверну його назад, якщо ти знайдеш, / Навіть якщо він знаходиться за межами Індії!”

Прохання вважається емоційно ускладненим спонуканням, оскільки комуніканти певною мірою залежать один від одного. Так, мовець цілком підвладний рішення адресата – виконувати або не виконувати прохання свого співрозмовника. З іншого боку, А. А. Прокопчук стверджує, що “прохання в якійсь

мірі накладає певну моральну відповідальність на адресата незалежно від його реакції на прохання” [9, с. 81]. Очевидною вбачається моральна, емоційна залежність адресата від мовця. Так, у вищенаведеному прикладі слухач може не виконувати пораду, тоді коли батьківське прохання відлунням залишається у докорах сумління. До порад може вдаватися мовець із нижчим, вищим або ж однаковим соціальним статусом, ніж в адресата. Так, у прикладі (2) Бевіс звертається до Бога, як до найвищої сили на Землі допомогти йому втікти із в'язниці. У його проханні відчуваємо заклик подарувати життя, оскільки йому ще не вдалося здійснити усі заплановані наміри. Напр.:

(2) *Ich bedde Thee, Lord, for Thee pite, / That Thow have merci on me And yeve grace, / hennes to gange Or sone be drawen other anhang!* *Me roughte never, / what deth to me come!* (ВН 1585-1589) – “Я благаю Тебе, / Господи, прояви співчуття, помилуй мене. / Дай мені ласки вийти звідси або померти. / Мені байдуже якою буде смерть!”

У прикладі (3), завдяки проханню МА набуває прагмасемантичного відтінка благання помилувати та врятувати життя. Хавелок висловлює прохання безпечно перетнути море, не зважаючи на свої гріхи. На думку Дж. Серля [10], спроба прохання може бути успішною в одному контексті виголошення і невдалою в іншому, залежно від тих відносин між мовцем і слухачем. Так, проілюстрований матеріал засвідчує безперечне виконання героєм моральних зобов'язень. Напр.:

(3) *Louerd, have merci of me, / And late me wel passe þe se - / [Þouh] ihc have ther- of doute and kare, / With-uten stormes ouer-fare, / Pat I ne drenched [be] þer- ine / Ne forfaren for no sinne.* (Havelock the Dane 1375-1380) – “Господи, помилуй мене, / І хоча у мене є страхи та турботи, / Дозволь мені перетнути море безпечно без штормів та бурь, / Так щоб через гріхи я не потонув у воді, / Та не зазнав корабельної аварії.”

Вираженням прохання може бути питальне речення. У такому разі порада є немов би своєрідною з'єднувальною ланкою між мовцем і слухачем у комунікативному акті. Адресант висловленої поради не впевнений у тому, що слухач обов'язково виконає рекомендовану дію. Таким чином, суб'єкт спонукування повинен враховувати не тільки можливість здійснення цієї дії адресатом, а й

можливість його відмови від дії [8, с. 157]. Напр.:

- (4) *Scule ye þus-gate fro me fle? / Ich haue you fed, and yet shal fede, / Helpeþ me nu in þis need, / and late ye nouht mi bodi spille, / Ne Hauelok don of me hise wille.* (HD 2419-2423) – “Ти залишиш мене в такий спосіб? / Я належала тобі і буду належати, / допоможи мені в цій необхідності, / і не дозволь, щоб пролилася моя кров. / Або нехай Хавелок проявить свою волю.”

МА прохання поділяються на дві основні групи за своїм референтним спрямуванням: акціональні мовленнєві акти та алетичні. В першому випадку пропонент виражає прохання (не) виконати певну дію – акціональна модальність. В іншому випадку пропонент висуває об’єктивну чи суб’єктивну точку зору під час оцінки певного стану речей, фактів та просить згоди опонента – алетична модальність. Модальний характер та відтінки МА прохання з точки зору їх аргументативних функцій, які формують стратегію досягнення цієї мети залежать в основному від контексту, однак існують також контекстно вільні мовні засоби. Аргументативні функції активно виконують мовленнєві акти прохання, в складі яких є епістемічні дієслова, – переконання адресата шляхом використання етичних та моральних норм: *Forzef me* “Пробач мені”, пом’якшувальних маркерів: *upon Goddez halue* “Заради Бога” та ввічливим зверненням: *Dere* “Дорогий”. Не зважаючи на ввічливу форму, такі мовленнєві акти прохання набувають нав’язливого характеру [3, с. 112]. Напр.:

- (5) *Pe kyng maken us wroþe. / Rymenthild, forzef me þi tene Lefdi, / my quene, And horn ihc schal þe fecche* (КН 366-368) – Король зробить нас жалюгідними. / Рименхільд, пробач мені свій гнів, / моя королево, і я поверну Вам Хорна.
- (6) “*Now, dere, at þis de-partyng, dome þis ese, / Gif me sumquat of þy gifte, þiglowe if hit were, / Pat I may mynne on þemon mournyng to lassen.*” (SG, III. XXVII. 1798-1800) – “Дорогий мій лицарю, порадуйте ви мене, / хоч рукавичку подаруйте, щоб дивлячись на неї, / я згадувала вас і втішала себе у своєму горі.”
- (7) “*For-þy, goude sir Gawayn, let þe gome one, / and gotz a-way sum oþergate, upon Goddez halue;* (SG, IV. VI. 2118-2119) – “Заради Бога, добрий сер Гавейн, залиш хлопця у спокої / та іди своєю дорогою;”

Прохання із супутньою іллокутивною силою експресивності передає відтінки *благання* (наполегливе ласкаве прохання) і *заклинання* (настійне прохання). Такий тип МА є характерним для плачів, молитов та станів, коли мовець зазнає значних фізичних чи душевних страждань [7, с. 45]. У прикладі (8) невинний хлопчик Хавелок, побачивши жорстоку сцену вбивства двох дівчаток, благає немилосердного Годарда залишити його живим. Напр.:

(8) *But the knave, that litel was, / He knelede bifor that Judas, / And seyde, "Louerd, mercy now! / Manrede, louerd, biddi you: / Al Denemark I wile you yeve, / To that forward thu late me live. / Here hi wile on boke swere / That nevremore ne shal I bere / Ayen thee, louerd, sheld ne spere, / Ne other wepne that may you dere. / Louerd, have merci of me!* (Havelock, 481- 491) – “Але хлопчик, який був такий маленький, / Став на коліна, перед тим Іудою, / І сказав: "Володарю, помилуй мене! / Володарю, я засвідчую тобі пошану: / Я віддам тобі всю Данію, / Якщо пообіцяєш залишити мене живим. / Я присягну тобі на Біблії прямо тут, / Що я ніколи не підніму зброї проти тебе, Володарю. / І жодної зброї, яка може зашкодити тобі / Володарю, помилуй мене!”

Статусно фіксований МА прохання містить п'ять типових компонентів: 1) початок розмови; 2) звертання; 3) прохання про прохання; 4) мотивація прохання; 5) власне прохання [4, с. 124]. Центром мовленнєвої дії є власне прохання, початок розмови і звертання репрезентують фатичну комунікацію, а прохання про прохання і мотивація – додаткові компоненти, які мають місце в ситуаціях, що характеризуються великою різницею соціальних статусів комунікантів, офіційністю, субординаційним реєстром спілкування тощо.

Прохання, як і накази, ілюструють спробу спонукати когось щось зробити, однак ступінь примусу і вибір реакції, зокрема допустимість відмови, у них різні. Адресат у ситуації прохання сприймається як особа, яка не зобов'язана, а тільки може задовольнити бажання мовця. Прохання і відповідь на нього утворюють діалогічні єдності, які, залежно від реакції, можуть бути гармонійні чи опозитивні. Реакцією на прохання виступає виконання пропонованої дії, можливість

дискусії, право на відступ і навіть відмова [2, с. 35]. Напр.:

(9) *Yif me gold and oþer fe, / Pat I mowe riche be, /And with þi chartre make fre; / For þu ful wel bihetet me / Panne I last spak with þe.*" (Havelock, 674-678) – Дайте мені золото та інших товарів, / Щоб я був заможним, / І даруйте мені свободу. / Ви обіцяли мені все це в повному обсязі / Коли я останній раз розмовляв з вами."

У наведеному прикладі, Грим, наймит Годарда, прийшов з проханням отримати обіцяну винагороду, але з погрозами та ганебною відмовою був змушений залишити будинок коханця королеви з порожніми руками. Комунікативний акт прохання має ознаки волевиявлення, які відбуваються в інтересах адресанта з нижчим соціальним та комунікативним статусом; дія, про яку просять, може бути не виконана (за невиконання дії адресату не загрожують жодні санкції). Ситуація прохання характеризується наперед заданою нижчою позицією адресанта (Грима) і вищою адресата (Годарда), що дозволяє віднести директивний акт прохання до соціально фіксованих МА із висхідним статусним вектором адресанта [2, с. 35].

Отже, прохання спрямоване на те, щоб спонукати адресата до вербальної або невербальної дії, яка, на думку мовця, принесе адресатові користь. Як правило, така порада виникає внаслідок реакції на певну поведінку слухача або ж унаслідок спостережень адресанта за внутрішнім станом адресата. Характерною ознакою є необов'язковість для адресата виконувати спонуку, що враховує мовець, тому перед ним постає завдання експлікувати пораду у формі прохання так, щоб співрозмовник не міг ухилитися від її виконання. Здебільшого мовець обґрунтовує і пояснює прохання, якщо цього потребує ситуація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бытянова М. Р. Социальная психология / М. Р. Бытянова. – М. : Междунар. пед. акад., 1994. – 106 с.
2. Гавриш М. М. Статусно фіксований мовленнєвий акт прохання (на матеріалі художньої прози Івана Франка) / М. М. Гавриш // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – Вип. 5. – С. 34–42 .

3. Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
4. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДГК „Гнозис”, 2002. – 333 с.
5. Медведєва Л. М. До типології мовленнєвих актів / Л. М. Медведєва // Мовознавство. – 1989. – № 3. – С. 8–19.
6. Наумук О. В. Мовні засоби вербалізації поради: когнітивний та прагматичний аспекти : монографія. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 211 с.
7. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью / Е. В. Падучева. – М. : Наука, 1985. – 272 с.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Премер, 2008. – 332 с.
9. Прокопчук А. А. Текст и предложениц / А. А. Прокопчук // Вестн. Харьк. Гос. ун-та. – Харьков : Основа, 1992. – № 372. – С. 77–83 .
10. Серль Дж. Косвенные речевые акты / Джон Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17 : Теория речевых актов. – С. 195 – 222.
11. Формановская Н. И. Способы выражения просьбы в русском языке (прагматический подход) / Н. И. Формановская / Русский язык за рубежом. – 1984. – № 6. – С. 67–72.
12. Швидка Н. В. Імперативні речення в сучасній українській мові: семантика, засоби вираження спонукальності, функції : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова / Н. В. Швидка. – Х., 1998. – 20 с.
13. Шинкарук В. Д. Категорії диктуму і модусу у структурі речення : монографія / В. Д. Шинкарук. – Чернівці : Рута, 2002. – 271 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Eckert K. Chaucer's reading list: Sir Thopas, Auchinleck, and Middle English romances in translation / Eckert K. – Las Vegas : University of Nevada. – 2011. – 622 p.

15. Morris R. Sir Gawayn and the green knight: an alliterative romance-poem / Richard Morris. – London : Paternoste House, Charity-Cross Road. – 1864. – 147 p.
16. Rawson J. King Horn, Floris and Blauncheflur, the Assumption of Our Lady / Rawson J. – London : Paternoste House, Charity-Cross Road. – 1866. – 171 p.